

METODOLOGINIAI CHEMIJOS ASPEKTAI

Vihalemm, R., Earley, Sr., J. E., Hallap, T., eds. 2004. *Studia Philosophica* 4 (40). Tartu: Tartu University Press. 177 p. ISSN 1406-0000

2004 m. pasirodė specialus Tartu universiteto žurnalo *Studia Philosophica* numeris – 2003 m. rugpjūčio 16–20 dienomis Tartu universitete vykusio Tarptautinės chemijos filosofijos draugijos (*International Society for the Philosophy of Chemistry*) vasaros simpoziumo¹ rezultatas. „Lenktynės su estais tęsiasi“². Šį kartą „lenktynėse“ į priekį išsiveržia būtent jie, nes visi numerio tekstai parašyti anglų kalba³.

Kaip įvadiniamame numerio straipsnyje rašo Reinas Vihalemmas⁴, Tarptautinė chemijos filosofijos draugija buvo įkurta 1997 m. Ilklyje (*Ilkley* – Jungtinė Karalystė). Ankstesni jos organizuoti simpoziumai vyko Jungtinėje Karalystėje, Jungtinėse Valstijose ir Lenkijoje. 2003 m. Tartu simpoziume dalyvavo šeši filosofai ir chemikai iš Estijos, taip pat 16 svečių iš devynių kitų šalių. Ne visi simpoziumo pranešimų pagrindu parengti straipsniai pateko į šį numerį – dalis jų atsidūrė kito (Nyderlanduose leidžiamo) žurnalo *Foundations of Chemistry* specialiajame numeryje⁵. Čia recenzuojamo

Studia Philosophica numerio straipsnių autorių gretose – taip pat ne vien estai, bet ir svečiai iš Jungtinės Karalystės, JAV, Rusijos, Lenkijos universitetų.

Žurnalas *Studia Philosophica* anglų kalba leidžiamas jau nuo 1995 metų. Taigi šis numeris Estijoje išskirtinis ne tiek savo kalba, kiek tema. Nemaža dalis numerio publikacijų skirta 2003 m. gegužės 28 d. mirusiam Nobelio premijos laureatui chemikui ir filosofui Ilya'ui Prigogine'ui atminti, kitos – istoriniams, loginiams ir metodologiniams chemijos mokslo aspektams.

Nors numeris yra specializuotas, jo tekstai apima labai platų temų spektrą – nuo termodinaminių sklerozės ligos klausimų (Sławomiro Michalako tyrimas) bei chemijos dėstymo strategijų (Wernerio Brandto tekstas) iki japonų filosofo Kitaro Nishida pažiūrų į sąmonę (Ko Hojo opusas) ir I. Prigogine'o inspiruotų simpatijų daoistiniam pasaulėvaizdžiui (Leo Näpineno⁶ publikacija). Neišsitenkama ir vien filosofijos kaip disciplinos rėmuose – pateikiama chemijos istorijos tyrimai (Vello Pastas), dalijamasi asmeniniais draugystės su Prigogine'u įspūdžiais (Josephas E. Earley). Prie numerio

¹ Simpoziumo pranešimų santraukos prieinamos internete adresu <http://www.ut.ee/flfi/ISPC/Abstracts.html>

² Norkus, Z. „Taip tikrai kada nors pasivysime ir pralenksime estus“, *Problemos* 2002, 61, p. 169.

³ Profesorius Z. Norkus dar 2002 m. teigė, kad minėtose „lenktynėse“ su estais „galėtume pradėti nuo pačių „Problemu“ eksperimentinio angliško numerio“ (ten pat).

⁴ Vihalemm, R. „Foreword: Some Remarks on the Emergence of Philosophy of Chemistry in the East and West“, *Studia Philosophica* 2004, 4 (40), p. 7–15.

⁵ *Foundations of Chemistry*, 2005, vol. 7, no. 1.

⁶ Nuolatiniais *Problemu* skaitytojams jau žinomas šis autorius ir jo pažiūros (žr. Näpinen, L. „Exact sciences and the problem of integral understanding of the social reality“, *Problemos* 2004, 65, p. 32–41).

taip pat prisidėjo Lietuvos ir Estijos filosofijų bendradarbiavimo šauklis Peeteris Müürseppas, *Problemų* skaitytojams jau pažįstamas ne tik iš publikacijų⁷, – jis yra vienas iš dviejų Estijos filosofų, disertaciją apsigynusių Lietuvoje⁸.

Numeryje galima rasti ne tik gerai argumentuotų išvadų (čia ypač išsiskiria A. A. Pečenkinio atliktas chemijos istorijos tyrimas „Belousovo-Žabotinskio reakcijos supratimas“), bet ir keletą teiginių, kurių pagrįstumas kelia tam tikrų abejonių. Štai C. Jacobo publikacijoje „Kelių pastabos apie cheminius argumentus“⁹ išdėstytos mintys apie tai, kaip į samprotavimą esą galima įterpti nepatikrintas prielaidas:

Jeigu *q* teisinga, tuomet *q arba r* irgi teisinga nepriklausomai nuo to, ar *r* teisingas, ar klaidingas. Jei *Adicija* derinama su *Disjunktyviuoju silogizmu*, gali susidaryti pavojingas loginis konstruktas (p. 43).

Norint pagal disjunktyviojo silogizmo taisyklę iš prielaidos *q arba r* išvesti *r*, reikalinga papildoma prielaida *ne-q*. Tačiau jeigu samprotavime iš tiesų egzistuoja tokia prielaida, tai „pavojus“ kyla visai ne dėl to, kad derinamos adicijos ir disjunktyviojo silogizmo taisyklės, o dėl to, kad samprotavimo prielaidos yra prieštaringos – į jas įeina ir *q*, ir *ne-q* (beje, tai galioja ne vien chemikų samprotavimams). Šios aplinkybės C. Jacobas nemini ir daro (veikiausiai nepagrįstą) išvadą, kad chemikų samprotavimai dažnai esti logiškai netaisyklingi (p. 48).

Vis dėlto pastebėtas trūkumas pernelyg nemažina *Studia Philosophica* mokslinės vertės. Belieka palinkėti Lietuvos skaitytojams, kad anksčiau ar vėliau juos irgi nudžiugintų panašus (arba dar solidesnis) akademinis leidinys, išsiskiriantis dėmesiu tokiai siaurai, bet svarbiai temai kaip chemijos filosofija.

Vytautas Grenda

⁷ Müürsepp, P. „The need for Aristotle in contemporary science“, *Problemos* 2003, 64, p. 111–123.

⁸ Lomanienė, N. „Estijos filosofas disertaciją gina Lietuvoje“, *Problemos* 2003, 63, p. 158–160. Beje, P. Müürseppo disertacijos oponentu buvo minėtasis R. Vihalemmas.

⁹ Jacob, C. „Some Remarks on Chemical Arguments“, *Studia Philosophica* 2004, 4 (40), p. 37–52.